

DOI: <https://doi.org/10.31648/apr.5388>

Data przesłania artykułu: 10 grudnia 2019 r.

Data akceptacji artykułu: 8 marca 2020 r.

SŁOWNICTWO POLA SEMANTYCZNEGO „EDUKACJA I WYCHOWANIE” W MOSKIEWSKIEJ GAZECIE „TRYBUNA RADZIECKA” Z LAT 1927–1938

Tamara Graczykowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6715-363X>

E-mail: tamara.graczykowska@ukw.edu.pl

Streszczenie: „Polska autonomia socjalistyczna” w ZSRR istniała w latach 1925–1935. Dzięki niej władze radzieckie w sposób bardzo aktywny i konsekwentny dążyły do sowietyzacji mniejszości polskiej. Jednym z istotnych elementów radzieckiego eksperymentu polonijnego było kształcenie młodzieży polskiej w ZSRR.

Na łamach „Trybuny Radzieckiej”, która była centralną gazetą polskojęzyczną w ZSRR w okresie międzywojennym, bardzo często poruszano tematy związane z funkcjonowaniem polskich placówek oświatowych, wiele miejsca poświęcano sprawom edukacji i wychowania młodego pokolenia Polaków. Ekscerpcja „Trybuny Radzieckiej” zaowocowała bogatym spisem wyrazów należących do pola semantycznego „Edukacja i wychowanie”.

Celem artykułu jest prezentacja jednostek wchodzących w skład tego pola. Materiał leksykalny został podzielony na 12 pól szczegółowych, w których wyodrębniono m.in. nazwy rodzajów szkół, kierunków; nazwy przedmiotów i dyscyplin naukowych; nazwy pomieszczeń w placówkach oświatowych; nazwy stopni szkolnych itd.

Analiza pokazała, że słownictwo obejmujące pole semantyczne „Edukacja i wychowanie”, pozostawało pod ogromnym wpływem języka rosyjskiego. Większość zaprezentowanych wyrazów to zapożyczenia z języka rosyjskiego.

Słowa kluczowe: mniejszość polska, ZSRR, prasa polskojęzyczna, okres międzywojenny, pole semantyczne, edukacja i wychowanie, słownictwo

Submitted on December 10, 2019

Accepted on March 8, 2020

VOCABULARY OF THE SEMANTIC FIELD “EDUCATION” IN THE MOSCOW NEWSPAPER “TRYBUNA RADZIECKA” FROM THE YEARS 1927–1938

Tamara Graczykowska

Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6715-363X>

E-mail: tamara.graczykowska@ukw.edu.pl

Abstract: This paper, whose aim is to present the large semantic field “Education”, contains words related to the general educational system, is divided into two parts. In the first section, the author characterizes the Soviet Polish diaspora experiment in the interwar period as giving people of Polish origin autonomy, whose overriding goal was to sovietise and educate the ideal Pole, a Polish citizen speaking Polish. Thanks to autonomy, there appeared the possibility of education in Polish (Polish primary and secondary schools, higher education). But the Polish educational system was a part of Soviet education – the most important tools for the indoctrination and sovietisation of all nationalities, including the Polish minority. The second part presents vocabulary related to the educational system extracted from “Trybuna Radziecka” (1927–1938, Moscow) – probably the most important press instrument of Polish publishing houses in the USSR. The semantic field “Education” contains the names of schools (e.g. *komwuz*, *likbez*, *rabfak*), names of subjects (e.g. *ped-praktyka*, *społecznoznawstwo*) and names of pupils (e.g. *otlicznik*, *uczłot*). Almost all items are borrowed from the Russian language.

Keywords: Polish minority, the USSR, Polish-language press, interwar period, semantic field, education system, vocabulary

2 listopada 1917 roku Rada Komisarzy Ludowych ogłosiła Deklarację praw narodów Rosji proklamującą równość i suwerenność wszystkich narodów, przyznającą im prawo do samookreślenia się, gwarantującą swobodny rozwój mniejszości i grup etnicznych oraz znoszącą przywileje narodowo-religijne [Кириллов 2013, 456]. Najważniejszym założeniem radzieckiej polityki narodowościowej była tzw. autochtonizacja (ros. *коренизация*), która służyła włączeniu przedstawicieli mniejszości narodowych w struktury administracyjne i partyjne radzieckiego pań-

stwa [Kalinowska 2017, 96]. W urzędach państwowych, organizacjach partyjnych, społecznych, kulturalnych wprowadzono obowiązek posługiwania się językami narodowymi. Położono również nacisk na rozwój oświaty i nauki w językach narodowych [Iwanow 2014, 64]¹.

„Polska autonomia socjalistyczna” w ZSRR istniała w latach 1925–1935. Dzięki niej władze radzieckie w sposób bardzo aktywny i konsekwentny dążyły do sowietyzacji mniejszości polskiej. Jej celem była zamiana tradycyjnych, polskich wartości na wartości komunistyczne z zachowaniem zewnętrznej formy polskości oraz zbudowanie „polskiego społeczeństwa socjalistycznego” w ZSRR [Iwanow 2014, 67, 69]².

Jednym z istotnych elementów radzieckiego eksperymentu polonijnego było kształcenie polskiej młodzieży w ZSRR. Według Michała Iwanowa:

Było to zjawisko unikatowe na skalę światową. Nigdy (ani przed tymi wydarzeniami, ani po nich) poza granicami państwa polskiego polska szkoła nie rozwijała się tak pręźnie i na taką skalę, jak w ramach tworzenia polskiej autonomii socjalistycznej. Wyjątkowość tego zjawiska polega również na jego przemożnej indoktrynacji. Komuniści sowieccy i ich polscy towarzysze postanowili odradzać polską szkołę na wyjątkowo szeroką skalę nie po to, aby krzewić tradycyjną polskość, ale po to, aby tworzyć nową polskość o obliczu totalitarno-sowieckim [Iwanow 2017, 74–75].

System polskiego szkolnictwa zaczęto tworzyć w ZSRR tuż po zakończeniu procesów repatriacyjnych [Iwanow 1991, 177]. Na mocy postanowienia Komisarjatu Oświaty z 1918 roku przewidywano otwarcie szkół mniejszości narodowych w rejonach, w których w jednej grupie nauczania było nie mniej niż 25 uczniów w jednym wieku [Kawecka 1981, 261]. W 1925 roku przyjęto kolejne rozporządzenie nakazujące zakładanie szkół wiejskich tam, gdzie mieszkało co najmniej 25 osób chętnych do podjęcia nauki w polskiej szkole (niekoniecznie Polaków). Jednym z zadań, jakie stawiali przed sobą polscy działacze oświatowi, było objęcie

---

¹ Na Ukrainie politykę tę nazywano ukrainizacją (ros. украинизация), na Białorusi – białorusinizacją (ros. белорусизация), w Azerbejdżanie i Azji Środkowej – turkizacją (ros. туркизация), w Radzieckiej Republice Niemców Nadwołżańskich – germanizacją (ros. германизация). Termin polonizacja w stosunku do mniejszości polskiej nie był używany.

² Pomimo ogromnego zaangażowania władz państwowych i partyjnych nie udało się zaśczerpieć wśród Polaków radzieckich ideałów socjalistycznych. W 1934 r. rozpoczęła się likwidacja „polskiej autonomii” [Patek 2001, 300]. Prześladowanie ludności polskiej zostało przeprowadzone w ramach tzw. operacji polskiej na podstawie rozkazu nr 00485 z 1937 r. podpisanego przez Nikołaja Jeżowa [Iwanow 2014, 16]. Łącznie straty ludności polskiej w latach 30. wraz z ofiarami kolektywizacji i głodu mogły sięgnąć nawet 30% [Patek 2001, 301].

wszystkich polskich dzieci w wieku szkolnym powszechnym nauczaniem w języku ojczystym [Iwanow 1991, 179]³.

Szkolnictwo polskie w ZSRR odzwierciedlało radziecki system oświaty. Istniały szkoły siedmioletnie z podziałem na dwa stopnie nauczania: cztero- i trzyletni. W 1921 roku na terenie Rosji, Ukrainy i Białorusi funkcjonowało 396 szkół czteroletnich oraz istniały 23 szkoły drugiego stopnia [Kawecka 1981, 262], w 1923 – odnotowano 411 szkół [Patek 2001, 298], a w 1928 – 534 szkoły czteroletnie oraz 45 szkół siedmioletnich [Tęgoborski 1929, 202]. Jednocześnie zaledwie 38,9% polskich dzieci objęto nauczaniem w szkole narodowościowej⁴. W pierwszej połowie lat 30. w związku z rozwojem przemysłu, kolektywizacją rolnictwa tworzono rozmaite specjalistyczne polskie szkoły zawodowe, m.in. Technikum Gospodarki Wiejskiej w Dzierżyńsku, Technikum Mleczarskie w Nowozawodzku, Technikum Agronomiczne w Macharżyńsku [Iwanow 1991, 196–197]. Działy także tzw. liknepy⁵ – ośrodki likwidacji analfabetyzmu i półanalfabetyzmu wśród dorosłej ludności⁶. Wyższe wykształcenie można było uzyskać w Polskim Instytucie Wychowania Społecznego w Kijowie (od 1933 roku funkcjonował jako Polski Instytut Pedagogiczny⁷), w Polskim Instytucie Pedagogicznym w Mińsku [B. Szydłowska-Ceglowa 1997, 253], na wydziale polskim w Instytucie Pedagogicznym im. A. Hercena w Leningradzie [Iwanow 1991, 151]. Według szacunków Iwanowa dyplomy polskich wyższych uczelni i polskich wydziałów otrzymało w ZSRR nie więcej niż 500 osób [Iwanow 1991, 197]⁸. Przyszli nauczyciele⁹ początkowo kształcili się na krótkoterminowych kursach w Moskwie, Kijowie i Mińsku [Kawecka 1981, 266]. Następnie utworzono specjalne seminaria nauczycielskie, nazywane „polskimi technikami pedagogicznymi” (PTP). W 1926 roku w ZSRR funkcjonowały tylko trzy takie placówki (w Kijowie, Mińsku i Leningradzie), w których uczyło się 414 osób [Tęgoborski 1929, 207]. Nauka trwała w nich trzy lata, a kandydaci

³ Dzięki polskiej szkole przywrócono język polski szerokim rzeszom Polaków w ZSRR. Według spisu ludności z 1926 r. tylko 43,35% ogółu Polaków uznawało język polski za język ojczysty, a 44% było piśmiennych [Kawecka 1981, 261].

⁴ Należy jednak podkreślić, że odsetek ten był wyższy niż w innych mniejszościach narodowych [Kawecka 1981, 264].

⁵ Ros. *ликбез* = *ликвидация безграмотности*.

⁶ W 1929 r. istniało ok. 300 polskich „liknepów”. 54,1% Polaków w ZSRR było analfabetami [Iwanow 2017, 84].

⁷ W 1932 r. uczyło się w nim 264 studentów, w 1934 – ponad 1 tys., w 1936 miało się tam kształcić ponad 2 tys. osób. Jednak wraz z likwidacją polskiej autonomii na Ukrainie instytut również zlikwidowano [Iwanow 1991, 195].

⁸ Szerzej o polskim szkolnictwie wyższym zob. [Iwanow 2017, 89–91].

⁹ W ZSRR nie było już w zasadzie przedrewolucyjnej inteligencji. Po podpisaniu układu o repatriacji w okresie 1919–1924 powróciło do Polski ok. 1260 tys. osób, w tym 469 tys. Polaków. Wracali głównie uchodźcy wojenni, ziemiaństwo, inteligencja (w tym nauczyciele) [Lizak 1990, 7].

musieli mieć ukończone co najmniej cztery klasy szkoły średniej i legitymować się pochodzeniem robotniczo-chłopskim [Iwanow 2017, 85–86]. Poziom nauczania w PTP był stosunkowo niski. Nie wszyscy absolwenci mogli wykazać się dostateczną znajomością języka polskiego, wielu z nich nie miało wiedzy o polskiej kulturze, historii [Iwanow 1991, 186]¹⁰.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na jedną kwestię, a mianowicie na programy nauczania oraz podręczniki przeznaczone dla polskich szkół radzieckich. W siedmioletniej szkole uczono czterech języków: polskiego od klasy pierwszej, białoruskiego lub ukraińskiego od trzeciej, rosyjskiego od czwartej, a niemieckiego od piątej. Proporcje pomiędzy poszczególnymi językami stopniowo się wyrównywały. Dla porównania od pierwszej do czwartej klasy na język polski przeznaczano 223 godziny, a na rosyjski i ukraiński (białoruski) w czwartej klasie po 89 godzin. Natomiast już w siódmej klasie lekcje języka polskiego zajmowały 134 godziny, ukraińskiego (białoruskiego) – 112 godzin, a rosyjskiego – 89 [Iwanow 1991, 187–188]. W ramach ideologizacji szkolnictwa wyłączone z programu nauczania naukę historii i zastąpiono ją historią walki klas. W programie literatury pominięto twórczość współczesnych pisarzy polskich. Wyjątek stanowili autorzy komunistyczni (głównie byli to emigranci z II Rzeczypospolitej, m.in. Ludwik Waryński, Stanisław Stände, Witold Wandurski, Bruno Jasieński i in.). Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego zaliczono do kategorii przedstawicieli literatury „kapitalizującej się drobnej szlachty”, Marię Konopnicką, Władysława Reymonta uznano za reprezentantów „literatury drobnej burżuazji”, a Henryka Sienkiewicza – za niebezpiecznego przedstawiciela „bloku wielkiej burżuazji i obszarników”, a jego twórczość za „ideologiczną broń polskiego faszyzmu” [Iwanow 1985, 237–238]. Początkowo polskie szkoły korzystały z publikacji wydanych w okresie przedrewolucyjnym oraz sprowadzanych z Polski za pośrednictwem Czerwonego Krzyża. Wkrótce zakazano kolportowania podręczników z Polski, a niepodporządkowanie się temu zakazowi traktowano jak sabotaż [Iwanow 1991, 191]. Z czasem zostały opracowane nowe podręczniki. Łącznie w okresie radzieckiego eksperymentu polonijnego wydano ponad 80 tytułów przeznaczonych dla polskich szkół w ZSRR¹¹ [Iwanow 1991, 191–192].

Zwycięstwo rewolucji październikowej w 1917 roku zapoczątkowało ogromne zmiany w każdej dziedzinie życia mieszkańców nowego państwa. Pozajęzykowa sytuacja polityczno-społeczna nałożyła się także na język polski w ZSRR. Potrzeby

¹⁰ W ciągu zaledwie kilku lat wskutek polityki władz partyjnych dotychczasowi nauczyciele zostali wymienieni na zaangażowanych ideologicznie pedagogów [Kalinowska 2017, 105].

¹¹ W latach 1927–1928 przeciętny nakład podręcznika wynosił 15 tys. egzemplarzy [Kawecka 1981, 267].

nominacyjne były ogromne, wszystkie nieznanne przedmioty i pojęcia musiały zyskać nowe nazwy. Większość tych nowych słów nie miała odpowiedników nie tylko w języku polskim w Rosji Radzieckiej, lecz także w ówczesnej polszczyźnie ogólnej.

Leksyka odnosząca się do szeroko rozumianych warunków życia obywateli radzieckich w nowym państwie komunistycznym jest niezwykle bogata. Przedstawiłam ją w monografii *Słownictwo „Trybuny Radzieckiej” wydawanej w Moskwie w latach 1927–1938*¹². „Trybuna Radziecka” była centralną gazetą polskojęzyczną w ZSRR w okresie międzywojennym. W jej redakcji zasiadali sprawdzeni komuniści, głównie emigranci polityczni z Polski sanacyjnej (m.in. Stanisław Budkiewicz, Stanisław Bobiński, Stefan Borski, Tomasz Dąbał, Zofia Dzierżyńska, Feliks Kon, Adolf Warski, Mirosław Zdziarski)¹³. W gazecie omawiano aktualne wydarzenia polityczne w ZSRR, przedrukowywano uchwały partii, podejmowano zagadnienia dotyczące codziennego życia Polaków w państwie radzieckim. Niewątpliwie ze względu na charakter „Trybuny Radzieckiej” (była to gazeta codzienna) najwięcej nowego słownictwa pojawiało się w artykułach poświęconych radzieckiej gospodarce, instytucjom partyjnym i państwowym, ale również w tekstach dotyczących funkcjonowania polskich placówek oświatowych oraz wychowania młodych Polaków w duchu socjalistycznym.

We wspomnianej monografii całe zgromadzone słownictwo zostało przedstawione w 23 polach semantycznych. Najbardziej liczebne są: „Gospodarka” (297 jednostek), „Polityka, urząd, państwo” (175 jednostek) oraz „Szkoła, wychowanie, nauka” (123 jednostki) [Graczykowska 2018, 60].

W tym miejscu chciałbym skoncentrować swoją uwagę na ostatniej grupie, którą w tym opracowaniu nazwałam „Edukacja i wychowanie”. Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wybranych jednostek, wyekscerpowanych z „Trybuny Radzieckiej”, a wchodzących w skład pola semantycznego „Edukacja i wychowanie”.

Dla opisu analizy przeprowadzonej na potrzeby tego tekstu, przyjmuję, że

(...) słownictwo danego języka stanowi zwarty system wzajemnie ze sobą powiązanych leksemów. Ten całościowy system rozpada się na mniejsze zespoły słowne, zwane polami znaczeniowymi, które z kolei są zbiorami słów wzajemnie wyznaczających swoje granice znaczeniowe. (...) W tym sensie pola semantyczne stają się empirycznie danymi świadectwami właściwego dla danego społeczeństwa językowego rozumienia i ujmowania świata [Tokarski 2012, 361].

¹² Zob. [Graczykowska 2018]. Łącznie badaniem objęłam 640 numerów „Trybuny Radzieckiej”, co stanowi w przybliżeniu prawie 2460 stron tekstu.

¹³ „Trybuna Radziecka” 1927. 36: 12.

Jako pole semantyczne, inaczej znaczeniowe, rozumiem, zgodnie z definicją Ryszarda Tokarskiego „uporządkowany wewnętrznie zbiór wyrazów powiązanych przynależnością do wspólnej kategorii znaczeniowej” [Tokarski 2001, 362].

Wyróżniając pola szczegółowe (subpola), wzorowałam się na wcześniejszych podobnych klasyfikacjach, m.in. Jana Ożdżyńskiego, który opracowując leksykę sportową, wyodrębnił m.in. nazwy miejsc rywalizacji sportowej, nazwy uczestników imprez sportowych, nazwy obiektów sportowych itd. [Ożdżyński 1970, 10].

Zgromadzone wyrazy pogrupowałam w 12 polach szczegółowych. Konieczne jest tu zastrzeżenie, że przeprowadzony poniżej podział ma charakter umowny, a ta sama jednostka mogłaby być elementem składowym różnych pól semantycznych. Przy każdej jednostce podaję znaczenie ogólnopolskie¹⁴. W ekscerpcie dominują wyrazy obcego pochodzenia, stąd w nawiasie wskazuję źródło zapożyczenia oraz obcojęzyczny odpowiednik (poparty danymi ze słowników innojęzycznych). Przy jednostkach niebędących zapożyczeniami zamieszczam informację, że dany wyraz nie należy do aktywnego zasobu słownego w okresie, w którym publikowano „Trybunę Radziecką”, bądź jest efemerydą, innowacją lokalną, regionalizmem frekwencyjnym.

1. Nazwy rodzajów szkół, kierunków, wydziałów w szkołach wyższych

*agroszkoła*¹⁵ ‘szkoła rolnicza’ (rusycyzm¹⁶ *агрошкола* – BSS¹⁷), *fabzawucz* ‘zawodowa szkoła przyzakładowa (1918–1960)’ (rusycyzm *фабзавуч = фабрично-заводское ученичество* – TSRJa), *hydrotechnika* ‘technikum gospodarki wodnej’ (rusycyzm *гидротехникум* – BSS), *interfak* ‘katedra języków obcych’ (rusycyzm *межфак*), *kinotechnika* ‘technikum filmowe’ (rusycyzm *кинотехникум* – BSS), *komwuz* ‘wyższa uczelnia komunistyczna’ (sowietyzm¹⁸ *комвуз = коммунистическое высшее учебное заведение* – TSRJa), *likbez* // *liknep* // *liknier* ‘likwidacja analfabetyzmu’ (rusycyzm *ликбез = ликвидация безграмотности* – TSRJa), *likpunkt* ‘ośrodek likwidacji analfabetyzmu wśród dorosłej ludności’ (rusycyzm *ликпункт* – TSRJa), *odchylenie* ‘kierunek, profil’ (rusycyzm *уклон* – SRJaO),

¹⁴ W celu uniknięcia nadmiernego rozbudowania objętości artykułu nie podaję ilustracji tekstowych z „Trybuny Radzieckiej”. Zarówno cytaty, jak i pełen opis leksemów czytelnik z łatwością odszuka w pozycji [Graczykowska 2018], w rozdz. „Słownictwo”, w podrozdz. „Wykaz słownictwa”.

¹⁵ Zachowuję pisownię oryginału.

¹⁶ Do rusycyzmów zaliczam jednostki, które zostały przejęte z języka rosyjskiego albo na nim wzorowane.

¹⁷ Wykaz skrótów znajduje się na końcu artykułu.

¹⁸ Sowietyzmy, czyli jednostki opisujące zmiany ustrojowe i polityczne, które zaszły po rewolucji październikowej, nazywające nowe, radzieckie realia.

oddział ‘wydział na wyższej uczelni’ (jednostka przestarzała¹⁹ mająca wsparcie rosyjskie *отделение* – TSRJa²⁰), *partyszkola* ‘szkoła partyjna przygotowująca kadry dla KPZR’ (sowietyzm *партикола* = *партийная школа* – TSRJa), *pedinstytut* ‘wyższa szkoła pedagogiczna’ (rusycyzm *пединститут* – TSRJa), *pedrobfak* ‘rodzaj kursów przygotowawczych na wyższe uczelnie pedagogiczne dla młodzieży bez średniego wykształcenia’ (sowietyzm *педрабфак*), *pedtechnika* ‘pedagogiczny wyższy zakład naukowy’ (skrótowiec utworzony na wzór rosyjski, por. *пединститут*, *педфак* – TSRJa), *pedtechnikum* ‘technikum pedagogiczne’ (rusycyzm *педтехникум*²¹ – TSRJa), *pedwuz* ‘wyższa szkoła pedagogiczna’ (*педвуз* = *педагогическое высшее учебное заведение* – TSRJa), *politszkola* ‘szkoła polityczna’ (sowietyzm *политикола* = *политическая школа* – NSSRJa), *rabfak* ‘rodzaj kursów przygotowawczych na wyższe uczelnie dla młodzieży robotniczej bez średniego wykształcenia’ (sowietyzm *рабфак* = *рабочий факультет* – TSRJa), *sowpartyszkola* ‘szkoła przygotowująca pracowników partyjnych (w latach 20.–30. w ZSRR)’ (sowietyzm *совпартикола* – TSRJa²²), *stacjonarka* ‘instytucja o stałej siedzibie’ (rusycyzm *стационар*²³ – TSRJa), *wtuz* ‘wyższa uczelnia techniczna’ (rusycyzm *втуз* = *высшее техническое учебное заведение* – TSRJa), *wuz* ‘wyższa uczelnia’ (rusycyzm *вуз* = *высшее учебное заведение* – TSRJa).

2. Nazwy przedmiotów i dyscyplin naukowych

ped-praktyka ‘praktyka pedagogiczna’ (rusycyzm *педпрактика* – TSRJa), *politechnizm* ‘system nauki przewidujący wychowanie przez pracę oraz techniczne i praktyczne zaznajomienie się z głównymi gałęziami produkcji’ (rusycyzm *политехнизм* – TSRJa), *politekonomia* ‘ekonomia polityczna’ (sowietyzm *политэкономия* = *политическая экономия* – TSRJa), *polit-oświata* // *politwychowanie* ‘wychowanie, szkolenie polityczne’ (sowietyzm *политпросвет* – TSRJa), *sanitarja* ‘higiena praktyczna, ochrona zdrowia’ (rusycyzm *санитария* – TSRJa), *społecznoznanstwo* ‘nauka o społeczeństwie’ (rusycyzm *обществоведение* – TSRJa).

¹⁹ Jednostki przestarzałe to takie, które SJPD ocenia jako *daw.* lub umieszcza w hasłach odesłanych.

²⁰ W SW ‘wydział, fakultet’, ‘ts.’ w SIJP, w SJPD jako *daw.* ‘wydział wyższej uczelni; fakultet’, nowsze słowniki nie notują znaczenia.

²¹ Por. informację w TSRJa: „ныне педтехникумы переименованы в педагогические училища”.

²² Skrót utworzony ze słów *советский, партийный* i *школа*.

²³ *Стационарка* ‘chora na leczeniu szpitalnym’ (TSRJa).

3. Określenia wskazujące na poziom zdobytej wiedzy

agrominimum ‘podstawowy zasób wiedzy rolniczej’ (rusycyzm *агроминимум* – BTS), *santechminimum* ‘podstawowy zasób wiedzy sanitarno-technicznej’ (rusycyzm *сантехминимум*), *techminimum* ‘podstawowy zasób wiedzy technicznej’ (rusycyzm *техминимум* – TSRJa), *zoominimum* // *zootechminimum* ‘podstawowy zasób wiedzy zootechnicznej’ (*зооми́нум* – w SSS z odsyłaczem do *зооправи́ла*; *zootechminimum* – może kontaminacja *зооми́нум* i *техминимум*).

4. Nazwy związane z trybem procesu nauczania

aspirantura ‘studia doktoranckie’ (rusycyzm *аспирантура* – w TSRJa²⁴), *drugorocznictwo* ‘pozostawanie w klasie na drugi rok; drugoroczność’ (rusycyzm *второгодничество* – TSRJa), *eksterna* ‘eksternistycznie’ (por. rosyjskie *сдал экстерно*²⁵), *koncentr* ‘zasada organizacji procesu nauczania polegająca na wprowadzeniu zamkniętych cykli kształcenia o różnym stopniu zaawansowania’ (rusycyzm *концентр* – TSRJa), *nieobowiązujący* ‘nadprogramowy, nadobowiązkowy’ (zmiana wynikająca z nieznaności terminu ogólnopolskiego, innowacja lokalna²⁶), *lekcja* ‘wykład’ (rusycyzm *лекция* – TSRJa), *ogonek* ‘to, czego nie wykonano w terminie, zaległość’ (rusycyzm *хвост* – TSRJa), *seminar* ‘seminarium’ (rusycyzm *семинар* – TSRJa).

5. Nazwy uczestników procesu edukacyjnego oraz członków organizacji dziecięcych i młodzieżowych

artekowiec ‘uczestnik obozu pionierskiego w Arteku’ (rusycyzm *артековец*), *dwurocznik* ‘uczeń pozostający w tej samej klasie na drugi rok, drugoroczniak’ (rusycyzm *второгодник* – TSRJa), *otlicznik* ‘celujący uczeń’ (rusycyzm *отличник* – TSRJa), *październiak* // *październiczek* // *październikowiec* ‘członek organizacji zrzeszającej dzieci w wieku 7–10 lat’ (sowietyzm *октябрёнок* – TSRJa), *piererostok* ‘przerośnięty (np. o uczniu)’ (rusycyzm *переросток* – TSRJa), *przedszkolnik* ‘dziecko w wieku przedszkolnym’ (rusycyzm *дошкольник* – TSRJa), *rabfakowiec* // *robfaqowiec* ‘słuchacz kursów przygotowawczych na wyższe uczelnie dla młodzieży bez średniego wykształcenia’ (sowietyzm *рабфаковец* – TSRJa), *uczłot* ‘nazwa ucznia szkoły pilotów w latach 30. w ZSRR’ (rusycyzm *учлёт = учащийся лётной школы* – WSRP), *wuzowiec* ‘słuchacz wyższej uczelni, student’ (rusycyzm

²⁴ W języku rosyjskim z niemieckiego (TSIS).

²⁵ <http://vchekmariov.narod.ru/biogr.html> (dostęp 18.07.2016).

²⁶ Do innowacji lokalnych zaliczam jednostki, które nie zostały zarejestrowane w źródłach ogólnopolskich, odnoszące się do miejscowych desygnatów, nieznanymi na terenach etnicznych, będące derywatami odzapożyczeniowymi, bądź nieznacznie różniące się od wyrazów ogólnopolskich.

вузовец – TSRJa), *wypusk* ‘grupa (rocznik) absolwentów, absolwenci’ (rusycyzm *выпуск* – TSRJa), *zaoczник* ‘osoba studiująca lub ucząca się zaocznie, zaoczny’ (rusycyzm *заочник* – TSRJa), *znaczkista* ‘osoba uprawniona do noszenia odznaki’ (sowietyzm *значкист* – SRJa).

6. Nazwy instytucji oświatowych i wychowawczych

oddział ‘drużyna’ (rusycyzm *отряд* – TSRJa), *ogniwo* ‘najmniejsza zorganizowana grupa harcerzy wchodząca w skład drużyny, zastęp’ (rusycyzm *звено* – TSRJa), *ogródek* // *sad* ‘przedszkole’ (rusycyzm *садик* – TSRJaOSz, (*детский*) *сад* – TSRJa), *Październik* ‘organizacja zrzeszająca dzieci w wieku 7–10 lat’ (sowietyzm *Октябрята* – BTS), „*Pionier*” // *pionierja* ‘organizacja pionierska, pionierzy’ („*Pionier*” – sowietyzm, niefachowy przekład rzeczownika zbiorowego *пионерия*).

7. Nazwy pomieszczeń w placówkach oświatowych

audytorjum ‘(każda) sala lekcyjna lub wykładowa’ (rusycyzm *аудитория* – TSRJa), *chata-czytelnia* // *izba-czytelnia* ‘świetlica, w której prowadzi się działalność propagandową’ (sowietyzm *изба-читальня* – TSRJa²⁷), *zagonka* ‘świetlica’ (przejrzanе źródła ogólnopolskie nie notują; *загон* ‘klasa, sala lekcyjna’ znane w slangu młodzieżowym – MSTS, *žart.*; wpływ rosyjski).

8. Nazwy stopni szkolnych, odznak

doskonale ‘bardzo dobrze (o ocenach szkolnych)’ (rusycyzm *отлично* – TSRJa), *zadawalająco* ‘dostatecznie (o ocenach szkolnych)’ (rusycyzm *удовлетворительно* – TSRJa), *znaczek* ‘odznaka’ (sowietyzm *значок* – TSRJa).

9. Krzewienie oświaty i wychowania

komsomolizacja ‘włączanie do organizacji Komsomołu jak największej liczby członków’ (sowietyzm *комсомолизация*), *naszczepianie* ‘zaszczepianie’ (archaizm²⁸), *oświecać* ‘przedstawiać zagadnienie w określony sposób, naświetlać’ (rusycyzm *освещать* – TSRJa), *oświecenie* ‘oświata’ (jednostka przestarzała²⁹ mająca wsparcie rosyjskie *просвещение* – TSRJa), *oświetlać* // *oświetlić* ‘naświetlać, ukazywać // naświetlić, ukazać’ (rusycyzm *освещать* – TSRJa), *oświetlanie* // *oświetlenie*

²⁷ W haśle *изба*.

²⁸ Do archaizmów zaliczam jednostki notowane w starszych słownikach definicyjnych języka polskiego (SL, SWil, SW), w których opatrywane są kwalifikatorami chronologicznymi typu *mało uż.*, *stp.*, a które pomija SJPD. *Naszczepianie* notuje jedynie SWil (*naszczepił dobrych obyczajów*) i SW (jako *przen.* z cytatem z Mikołaja Reja i za SWil).

²⁹ Bez kwalifikatorów w SWil, w SW z odsyłaczem do *oświata*, w SJPD jako *daw*.

‘przedstawianie // przedstawienie zagadnienia w określony sposób, naświetlanie // naświetlenie’ (rusycyzm *освещение* – TSRJa), *owładnąć* ‘opanować coś’ (rusycyzm *овладеть (техникой)* – TSRJa), *owładnięcie* ‘opanowanie czegoś’ (rusycyzm *овладение* – TSRJa), *pionieryzacja* ‘włączanie dzieci do organizacji pionierskiej’ (sowietyzm *пионеризация* – ISGRJa).

10. Nazwy osób związanych z nauką, szkołą, wychowaniem

aspirant ‘osoba ubiegająca się o stopień doktora, doktorant’ (rusycyzm *аспирант* – TSRJa³⁰), *doświadczalnik* ‘eksperymentator, badacz’ (efemeryda³¹), *izbacz* ‘świeclicowy, kierujący pracą *izby-czytelni*’ (sowietyzm *избач* – TSRJa), *kultarmista* // *kulturarmista* ‘w Rosji Radzieckiej: uczestnik kampanii na rzecz likwidacji alfabetyzmu’ (sowietyzm *культурмеец* – TSRJa³²), *metodysta* ‘metodyk’ (rusycyzm *методист* – TSRJa), *nauczyciel-nacmen* ‘nauczyciel mniejszości narodowościowych’ (rusycyzm *учитель-нацмен*), *pedpersonel* ‘kadra pedagogiczna’ (rusycyzm *педрперсонал*), *społecznoznawca* ‘socjolog’ (rusycyzm *обществовед* – TSRJa), *podkuty* ‘dobrze przygotowany’ (raczej wpływ rosyjski *подковать* – TSRJa; por. *технически подкованный*).

11. Nazwy czynności szkolnych

dać się ‘o postępach w nauce: iść, przyjść’ (rusycyzm *даться* – TSRJaOSz), *przepuszczać* // *przepuścić* ‘opuszczać // opuścić (zajęcia)’ (rusycyzm *пропустить* – TSRJa), *uswoić* ‘przyswoić sobie, opanować’ (jednostka przestarzała³³ mająca wsparcie rosyjskie *усвоить* – TSRJa), *zastłuchać* ‘wysłuchać’ (rusycyzm *заслушать* – w TSRJa).

12. Inne

aspirancki ‘doktorancki’ (rusycyzm *аспирантский* – WSRP), *dwukomplektowy* ‘mający po dwie klasy w jednym roczniku uczniów’ (rusycyzm *двухкомплектный* – BSS), *fizyko-matematyczny* ‘fizyczno-matematyczny’ (rusycyzm *физико-математический* – BTS), *geologo-badawczy* ‘geologiczno-badawczy’ (por. analogiczne rosyjskie formacje *геологопоисковый*, *геологоразведочный* – BTS,

³⁰ Według TSIS w języku rosyjskim z niemieckiego.

³¹ Efemerydy, czyli wyrazy, które występowały w polszczyźnie ogólnej bardzo krótko, głównie w okresie międzywojennym, a następnie wyszły z obiegu zastąpione przez inne wyrazy. Najczęściej są poświadczane w jednym słowniku definicyjnym języka polskiego. *Doświadczalnik* rejestruje dopiero SJPD (cytat z „Życia Nauki” z 1951 r.).

³² Wśród wyrazów notowanych od 1917 r.

³³ Rejestruje jedynie SJPD z kwalifikatorem *daw.* i odsyłaczem do *oswoić* (cytat z Ignacego Krasickiego).

геолого-изыскательский – SIR-2), *jednokomplektowy* ‘mający po jednej klasie każdego rocznika uczniów’ (rusycyzm *однокомплектный* – SIR), *krytyko-bibliograficzny* ‘krytyczno-bibliograficzny’ (rusycyzm *критико-библиографический* – NSRJaTS), *naukowo-popularny* ‘popularnonaukowy’ (rusycyzm *научно-популярный* – SRJa), *piśmienny* ‘pisemny’ (regionalizm frekwencyjny³⁴, wyraz nadużywany pod wpływem rosyjskim *письменный* – TSRJa), *politechniczny* ‘techniczny’ (rusycyzm *политехнический* – TSRJa), *prawidło* ‘zasada’ (regionalizm frekwencyjny, wyraz nadużywany pod wpływem rosyjskim *правило* – TSRJa), *specjalizowany* ‘specjalistyczny, wyspecjalizowany’ (rusycyzm *специализированный* – TSRJa), *uczebny* ‘ćwiczebny, szkoleniowy’ (rusycyzm *учебный* – TSRJa), *uczkom* ‘komitet uczniowski’ (rusycyzm *учком* = *ученический комитет* – TSRJa).

Wśród jednostek leksykalnych wchodzących w skład pola semantycznego „Edukacja i wychowanie” zdecydowanie dominują zapożyczenia z języka rosyjskiego (70%). Jednak wpływ tego języka jest dużo większy, na co wskazują ściśle rosyjskie odpowiedniki wśród jednostek przypisanych do innych grup (sowieetyzmów, wyrazów przestarzałych oraz regionalizmów frekwencyjnych), co stanowi 95% wszystkich zaprezentowanych wyrazów.

Tak znaczące oddziaływanie języka rosyjskiego na leksykę dotyczącą polskiego szkolnictwa w Rosji Radzieckiej jest jak najbardziej uzasadnione. Przede wszystkim Polacy w ZSRR, zarówno polscy komuniści, którzy organizowali życie społeczno-kulturalne Polonii radzieckiej, jak i zwykli obywatele – wszyscy byli całkowicie odizolowani od żywego nurtu polszczyzny, a tym samym pozbawieni dostępu do prasy, książek, podręczników wydawanych w II Rzeczypospolitej. Odcięcie Polaków w ZSRR w XX-leciu międzywojennym od kontaktów z etnicznym językiem polskim sprzyjało przenikaniu do prasy zapożyczeń z języka rosyjskiego. Prawdopodobnie ogólnopolskich terminów związanych z funkcjonowaniem oświaty nie używano w ZSRR powszechnie, więc dziennikarze „Trybuny Radzieckiej” – obawiając się, że czytelnicy ich nie zrozumieją – wprowadzali rosyjskie odpowiedniki, które były radzieckim Polakom lepiej znane.

Jednocześnie redaktorzy „Trybuny Radzieckiej” znali język rosyjski, posługiwali się nim w codziennych kontaktach. Część leksyki rosyjskiej, która pojawiła się na stronach tej gazety, pochodziła z listów czytelników (czyli tzw. *wiejskorów*, *rabkorów* ‘wiejskich, robotniczych korespondentów’), którzy informowali o najważniejszych wydarzeniach ich lokalnych społeczności, donosili o wszelkich nieprawidłowościach (np. o braku nauczycieli, podręczników w miejscowych szkołach).

³⁴ Regionalizmy frekwencyjne, czyli takie jednostki leksykalne, które nie budzą zastrzeżeń normatywnych, jednak w badanej gazecie wyróżniają się większą frekwencją, wypierając synonimy częściej używane w polszczyźnie ogólnej.

Przenikaniu tak dużej liczby pożyczek z języka rosyjskiego sprzyjał niski poziom kulturalny korespondentów gazety oraz słaba znajomość języka polskiego. Również sami redaktorzy nie zawsze korygowali błędy zawarte w korespondencji bądź ich nie zauważali³⁵.

Wśród zapożyczeń rosyjskich w polu semantycznym „Edukacja i wychowanie” możemy wyróżnić zapożyczenia formalnosemantyczne (właściwe, np. *kom-somolizacja, otlicznik, piererostok, seminar, uczebny, wuzowiec*). W ekscerpcie reprezentowane są również kalki leksykalne (semantyczne, np. *dać się, dosko-nale, lekcja, metodysta, ogonek, sad, znaczek*, oraz strukturalne, np. *dwurocznik, jednokomplektowy, społecznoznawca*).

Cechą charakterystyczną całej prasy polskojęzycznej w ZSRR, w tym „Trybuny Radzieckiej”, było nagromadzenie w niej nowych twórców językowych – złożeń, zestawień, zrostów, wszelkiego rodzaju skrótów i skrótowców.

Analizując słownictwo „Trybuny Radzieckiej” dotyczące edukacji zwraca uwagę wręcz nadreprezentacja tych nowych formacji. Wśród nich wyróżniają się przede wszystkim te, które wiernie odzwierciedlają rosyjskie odpowiedniki, a wśród nich grupowce (np. *interfak, likbez, rabfak, uczkom*), grupowo-głoskowe (np. *kom-wuz, pedwuz*). Kolejną formacją zaobserwowaną w polu semantycznym „Edukacja i wychowanie” są wyrazy złożone, wśród których występują zestawienia i złożenia. Przykładem zestawień są m.in. *nauczyciel-nacmen, chata-czytelnia // izba-czytel-nia*, a złożzeń *krytyko-bibliograficzny, naukowo-popularny*. Ważne miejsce wśród zaprezentowanego słownictwa zajmują złożenia ze skrótami / uciętymi formami wyrazowymi w pierwszej części złożenia (np. *agrominimum, partszkoła, pedin-stytut, sowpartszkoła, zootechminimum*). Należy podkreślić, że ten typ złożeń był obcy polszczyźnie ogólnej, a w okresie międzywojennym wywoływał sprzeciw normatywistów jako formacja pochodzenia rosyjskiego, która naruszała strukturę języka polskiego [Mędelska 2010, 76–77, 83].

Słownictwo przedstawione w niniejszym opracowaniu weszło na stałe do języka prasy polskiej w ZSRR. Wiele jednostek poświadczono w innych porewolucyjnych źródłach radzieckich (moskiewskich, białoruskich, ukraińskich). Najwięcej takich wyrazów odnotowano w źródłach moskiewskich (m.in. w słownikach polsko-ro-syjskim i rosyjsko-polskim Józefa Krasnego z lat 30., czasopiśmie „Kultura Mas” oraz w polszczyźnie Tomasza Dąbala)³⁶.

³⁵ Obok wykształconych komunistów – dziennikarzy, literatów, działaczy politycznych (np. Tomasza Dąbala, Bruna Jasieńskiego, Jana Nejmana i in.) – w redakcji „Trybuny Radzieckiej” zasiadali też robotnicy (np. stolarz, ślusarz). Por. „Trybuna Radziecka” 1930. 49–50: 1.

³⁶ Jednak źródeł tych przejrano najwięcej.

Na liście wspólnych jednostek znalazły się 23 wyrazy (m.in. *izbacz, koncentr, kultarmista, przedszkolnik, rabfak, santechminimum, zaocznik, zastuchać*). Jednostki te, często spotykane w różnych publikacjach, wchodziły do powszechnego obiegu, zakorzeniały się w języku.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że zaprezentowane w „Trybunie Radzieckiej” wyrazy zachowały ciągłość trwania w polszczyźnie za wschodnią granicą. Aż 38 z nich potwierdzono w powojennych źródłach radzieckich, głównie w prasie wileńskiej (m.in. *aspirantura, metodysta, ogródek, prawidło, seminar, specjalizowany, znaczkista*).

Ta nowa leksyka, obca polszczyźnie etnicznej, odzwierciedla warunki życia Polaków w państwie radzieckim, a jednocześnie jest świadectwem historii języka polskiego, który musiał dostosować się do nowej komunistycznej rzeczywistości.

WYKAZ SKRÓTÓW SŁOWNIKÓW

- BSS Trišin Vitalij Nikolaevič. *Bol'šoj slovar'-spravočnik sinonimov russkogo ōzyka sistemy ASIS*. (online) <http://www.trishin.ru> (dostup 14.06.2013) [Тришин Виталий Николаевич. *Большой словарь-справочник синонимов русского языка системы ASIS* (доступ 14.06.2013)].
- BTS *Bol'šoj tolkovyj slovar' russkogo ōzyka*. 2000. Red. Kuznecov S.A. Sankt-Peterburg: Norint [*Большой толковый словарь русского языка*. 2000. Ред. Кузнецов С.А. Санкт-Петербург: Норинт].
- ISGRJa Epiškin Nikolaj Ivanovič. 2010. *Istoričeskij slovar' gallicizmov russkogo ōzyka*. Moskva: ETS [Епишкин Николай Иванович. 2010. *Исторический словарь галлицизмов русского языка*. Москва: ЭТС].
- MSTS Nikitina Tat'āna Genad'evna. 2007. *Moloděžnyj sleng. Tolkovyj slovar'*. Moskva: AST, Astrel [Никитина Татьяна Генадьевна. 2007. *Молодёжный сленг. Толковый словарь*. Москва: АСТ, Астрель].
- NSSRJa *Novyj slovar' sokrašenij russkogo ōzyka*. 1995. Red. Kovalenko E.G. Moskva: ETS [*Новый словарь сокращений русского языка*. 1995. Ред. Коваленко Е.Г. Москва: ЭТС].
- NSRJaTS Efremova Tat'āna Fēdorovna. 2000. *Novyj slovar' russkogo ōzyka. Tolko-vo-slovoobrazovatel'nyj*. Moskva: Russkij ōzyk [Ефремова Т.Ф. 2000. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Москва: Русский язык].
- SIJP Arct Michał. 1929. *Słownik ilustrowany języka polskiego*. Warszawa.
- SIR Bukčina Bronislava Zinov'evna, Kakalučka Larisa Pavlovna. 1987. *Slitno ili razdel'no? Orfografičeskij slovar'-spravočnik*. Moskva: Russkij ōzyk [Букчина Б.З., Какалуцкая Л.П. 1987. *Слитно или раздельно? Орфографический словарь-справочник*. Москва: Русский язык].
- SIR-2 Bukčina Bronislava Zinov'evna, Kakalučka Larisa Pavlovna. 1998. *Slitno ili razdel'no? Opyt slovarâ-spravočnika*. Moskva: Russkij ōzyk [Букчина Б.З., Какалуцкая Л.П. 1998. *Слитно или раздельно? Опыт словаря-справочника*. Москва: Русский язык].
- SJPD *Słownik języka polskiego*. 1958–1968. Red. Doroszewski W. T. 1–10. Warszawa.
- SL Samuel Bogumił Linde. 1807–1814. *Słownik języka polskiego*. T. 1–6. Warszawa.

- SRJa *Slovar' russkogo âzyka AN SSSR*. 1981–1984. Red. Evgen'eva A.P. T. 1–4. Moskwa: Russkij âzyk [*Словарь русского языка АН СССР*. 1981–1984. Ред. Евгеньева А.П. Т. 1–4. Москва: Русский язык].
- SRJaO *Slovar' russkogo âzyka*. 1989. Red. Ožegov S.I. Moskwa: Russkij âzyk [*Словарь русского языка*. 1989. Ред. Ожегов С.И. Москва: Русский язык].
- SSS *Sel'skohozâjstvennyj slovar'-spravočnik*. 1934. Red. Gajster A.I. Moskwa–Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo kolchoznoj i sovchoznoj literatury „Sel'hozgiz” [*Сельскохозяйственный словарь-справочник*. 1934. Ред. Гайстер А.И. Москва–Ленинград: Государственное издательство колхозной и совхозной литературы „Сельхозгиз”].
- SW *Słownik języka polskiego*. 1900–1927. Red. Karłowicz J., Kryński A.A., Niedźwiedzki W. T. 1–8. Warszawa.
- SWil Zdanowicz Aleksander i in. 1861. *Słownik języka polskiego*. T. 1–2. Wilno.
- TSIS Krysin Leonid Petrovič. 1998. *Tolkovyy slovar' inoâzyčnyh slov*. Moskwa: Russkij âzyk [Крысин Л.П. 1998. *Толковый словарь иноязычных слов*. Москва: Русский язык].
- TSRJa *Tolkovyy slovar' russkogo âzyka*. 1935–1940. Red. Ušakov D.N. T. 1–4. Moskwa: Sovetskaja ênciklopediâ [*Толковый словарь русского языка*. 1935–1940. Ред. Ушаков Д.Н. Т. 1–4. Москва: Советская энциклопедия].
- TSRJaOSz Ožegov Sergej Ivanovič, Švedova Nataliâ Ūl'evna. 1992. *Tolkovyy slovar' russkogo âzyka*. Moskwa: Az' [Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. 1992. *Толковый словарь русского языка*. Москва: Азъ].
- WSRP Mirowicz Anatol, Dulewiczowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena. 1986. *Wielki słownik rosyjsko-polski*. T. 1–2. Moskwa–Warszawa.

BIBLIOGRAFIA

- Graczykowska Tamara. 2018. *Słownictwo „Trybuny Radzieckiej” wydawanej w Moskwie w latach 1927–1938*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Iwanow Michał. 1985. *Polonia w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (1921–1938)*. W: *Liczba i rozmieszczenie Polaków w świecie*. Red. Wrzesiński W. T. 2. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego: 201–256.
- Iwanow Michał. 1991. *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*. Warszawa–Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Iwanow Michał. 2014. *Zapomniane ludobójstwo: Polacy w państwie Stalina, „operacja polska” 1937–1938*. Kraków: Znak.
- Iwanow Michał. 2017. *Oświata w warunkach polskiej sowieckiej autonomii w ZSRR w latach 1925–1939*. „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” t. 17: 73–97.
- Kalinowska Małgorzata. 2017. *Między narodem a ideą. Polityka mniejszościowa władz ZSRR w dziedzinie kultury i literatury w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku*. „Slavia Orientalis” LXVI, nr 1: 91–106.
- Kawecka Krystyna. 1981. *Problemy rozwoju oświaty i kultury Polonii radzieckiej w latach 1921–1929 ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy i Białorusi*. W: *Kultura skupisk polonijnych: materiały z Sympozjum zorganizowanego przez Bibliotekę Narodową oraz Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk (Radziejowice, 22–23 IV 1980)*. Red. Czarnik O., Gronowski K. Warszawa: Biblioteka Narodowa: 255–273.
- Lizak Wojciech. 1990. *Rozstrzelana Polonia. Polacy w ZSRR 1917–1939*. Szczecin: Prywatny Instytut Analiz Społecznych.
- Ożdżyński Jan. 1970. *Polskie współczesne słownictwo sportowe*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

- Patek Artur. 2001. *Polska diaspora w Rosji Radzieckiej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich*. W: *Polska diaspora*. Red. Wałaszek A. Kraków: Wydawnictwo Literackie: 283–363.
- Szydłowska-Ceglowa Barbara. 1997. *Język polski w Rosji porewolucyjnej i ZSRR (do roku 1935)*. „Język Polski” LXXVII, z. 4–5: 251–258.
- Tęgoborski (Tomasz Dąbal) Włodzimierz. 1929. *Polacy Związku Radzieckiego*. Moskwa: Centralne Wydawnictwo Ludów ZSRR.
- Tokarski Ryszard. 2001. *Słownictwo jako interpretacja świata*. W: *Współczesny język polski*. Red. Bartmiński J. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: 343–370.
- (online) <http://vchekmariov.narod.ru/biogr.html> (dostęp 18.07.2016).
- Васильевич Кириллов Виктор. 2013. *История России. Учебное пособие*. Москва: Юрайт.

REFERENCES

- Graczykowska Tamara. 2018. *Słownictwo „Trybuny Radzieckiej” wydawanej w Moskwie w latach 1927–1938*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. (In Polish)
- Iwanow Michał. 1985. *Polonia w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (1921–1938)*. In: *Liczba i rozmieszczenie Polaków w świecie*. Ed. Wrzeński W. Vol. 2. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, pp. 201–256. (In Polish)
- Iwanow Michał. 1991. *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*. Warsaw–Wrocław, Państwowe Wydawnictwo Naukowe. (In Polish)
- Iwanow Michał. 2014. *Zapomniane ludobójstwo: Polacy w państwie Stalina, „operacja polska” 1937–1938*. Cracov, Znak. (In Polish)
- Iwanow Michał. 2017. *Oświata w warunkach polskiej sowieckiej autonomii w ZSRR w latach 1925–1939*. “Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” Vol. 17, pp. 73–97. (In Polish)
- Kalinowska Małgorzata. 2017. *Między narodem a ideą. Polityka mniejszościowa władz ZSRR w dziedzinie kultury i literatury w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku*. “Slavia Orientalis” LXVI no 1, pp. 91–106. (In Polish)
- Kawecka Krystyna. 1981. *Problemy rozwoju oświaty i kultury Polonii radzieckiej w latach 1921–1929 ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy i Białorusi*. In: *Kultura skupisk polonijnych: materiały z Sympozjum zorganizowanego przez Bibliotekę Narodową oraz Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk (Radziejowice, 22–23.IV.1980)*. Eds Czarnik O., Gronowski K. Warsaw, Biblioteka Narodowa, pp. 255–273. (In Polish)
- Lizak Wojciech. 1990. *Rozstrzelana Polonia. Polacy w ZSRR 1917–1939*. Szczecin, Prywatny Instytut Analiz Społecznych. (In Polish)
- Ożdżyński Jan. 1970. *Polskie współczesne słownictwo sportowe*. Wrocław, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. (In Polish)
- Patek Artur. 2001. *Polska diaspora w Rosji Radzieckiej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich*. In: *Polska diaspora*. Ed. Wałaszek A. Cracov, Wydawnictwo Literackie, pp. 283–363. (In Polish)
- Szydłowska-Ceglowa Barbara. 1997. *Język polski w Rosji porewolucyjnej i ZSRR (do roku 1935)*. „Język Polski” LXXVII, no 4–5, pp. 251–258. (In Polish)
- Tęgoborski (Tomasz Dąbal) Włodzimierz. 1929. *Polacy Związku Radzieckiego*. Moscow, Centralne Wydawnictwo Ludów ZSRR. (In Polish)
- Tokarski Ryszard. 2001. *Słownictwo jako interpretacja świata*. In: *Współczesny język polski*. Ed. Bartmiński J. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 343–370. (In Polish)
- Vasil'evič Kirillov Viktor. 2013. *Istoriâ Rossii. Učebnoe posobie* [History of Russia. Study guide]. Moscow, Ūrajt. (In Russ.)
- Available at: <http://vchekmariov.narod.ru/biogr.html> (Accessed 12 December 2019). (In Russ.)